

Ib Faurby:

Komparativ udenrigspolitik under forandring?

Nogle tanker omkring James N. Rosenau (ed.), In Search of Global Patterns, New York: The Free Press, 1976.

1. Indledning

I en af de artikler, der siden er blevet betragtet som igangsættende for etableringen af komparativ udenrigspolitik som en subdisciplin inden for studiet af international politik, spurgte James N. Rosenau, om komparativ udenrigspolitik var en "fad, fantasy, or field?".¹ Flere oversigtsartikler har siden taget udgangspunkt i dette spørgsmål og for det meste givet det svar, at der - trods begyndervanskeligheder - tydeligvis var en ny subdisciplin under udvikling.² Den seneste og hidtil mest omfattende statusopgørelse, der findes i det af Rosenau redigerede samleværk In Search of Global Patterns, giver imidlertid ikke grundlag for at fastholde de hidtidige optimistiske vurderinger.

Som det forhåbentlig vil fremgå af det følgende, er denne bog - sine ejendommeligheder til trods - et af de (om ikke det) væsentligste bidrag til debatten om studiet af udenrigspolitik, der er udkommet i flere år. Flere af dens synspunkter er i øvrigt af betydning for studiet af international politik i almindelighed. Dette er baggrunden for, at den nu godt to år gamle bog i det følgende skal gøres til genstand for særlig behandling på den måde, at der - hovedsagelig med udgangspunkt i bogen, vil blive drøftet nogle udvalgte problemer, der er centrale for en vurdering af den hidtidige udvikling i komparativ udenrigspolitik.

Bogen handler ikke udelukkende om komparativ udenrigspolitik. Dens emne er "scientific" dvs. kvantitativ international politik, men dels er komparativ udenrigspolitik temaet for den ene af bogens tre sektioner, og dels er en række af de øvrige, generelle

1) James N. Rosenau, "Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?", International Studies Quarterly, Vol. 12, No. 3 (Sept. 1968), pp. 296-329.

2) Således f.eks. min egen, "Premises, Promises, and Problems of Comparative Foreign Policy", Cooperation and Conflict, Vol. 11 (1976), pp. 139-162.

Ib Faurby:

Komparativ udenrigspolitik under forandring?

Nogle tanker omkring James N. Rosenau (ed.), In Search of Global Patterns, New York: The Free Press, 1976.

1. Indledning

I en af de artikler, der siden er blevet betragtet som igangsættende for etableringen af komparativ udenrigspolitik som en subdisciplin inden for studiet af international politik, spurgte James N. Rosenau, om komparativ udenrigspolitik var en "fad, fantasy, or field?".¹ Flere oversigtsartikler har siden taget udgangspunkt i dette spørgsmål og for det meste givet det svar, at der - trods begyndervanskeligheder - tydeligvis var en ny subdisciplin under udvikling.² Den seneste og hidtil mest omfattende statusopgørelse, der findes i det af Rosenau redigerede samleværk In Search of Global Patterns, giver imidlertid ikke grundlag for at fastholde de hidtidige optimistiske vurderinger.

Som det forhåbentlig vil fremgå af det følgende, er denne bog - sine ejendommeligheder til trods - et af de (om ikke det) væsentligste bidrag til debatten om studiet af udenrigspolitik, der er udkommet i flere år. Flere af dens synspunkter er i øvrigt af betydning for studiet af international politik i almindelighed. Dette er baggrunden for, at den nu godt to år gamle bog i det følgende skal gøres til genstand for særlig behandling på den måde, at der - hovedsagelig med udgangspunkt i bogen, vil blive drøftet nogle udvalgte problemer, der er centrale for en vurdering af den hidtidige udvikling i komparativ udenrigspolitik.

Bogen handler ikke udelukkende om komparativ udenrigspolitik. Dens emne er "scientific" dvs. kvantitativ international politik, men dels er komparativ udenrigspolitik temaet for den ene af bogens tre sektioner, og dels er en række af de øvrige, generelle

1) James N. Rosenau, "Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?", International Studies Quarterly, Vol. 12, No. 3 (Sept. 1968), pp. 296-329.

2) Således f.eks. min egen, "Premises, Promises, and Problems of Comparative Foreign Policy", Cooperation and Conflict, Vol. 11 (1976), pp. 139-162.

bidrag af direkte eller indirekte relevans for diskussionen om komparativ udenrigspolitik.

I alt består bogen af 40 gennemgående ret korte bidrag inklusive Rosenaus egen indledning og afslutning. Bidragene er oprindeligt skrevet til tre forskellige konferencer, og bogen inddelt i tre dertil svarende sektioner. Første del rummer 11 selvbiografiske artikler af en række af fagets koryfæer, deriblandt Harold Guetzkow, Ole R. Holsti, Charles A. McClelland, Robert C. North, R.J. Rummel og Bruce M. Russett. Anden del handler om kumulationsproblemet i forskningen af international politik. Her bidrager bl.a. Robert Jervis, Richard Rosecrance, J. David Singer, Richard Smoke og Dina A. Zinnes. Endelig handler bogens tredje og sidste del om komparativ udenrigspolitik. Blandt de 23 bidragsydere i dette afsnit finder man Maurice A. East, Charles og Margaret Hermann, Charles W. Kegley Jr., Patrick J. McGowan og Stuart J. Thorson.

Den indledende bemærkning om bogens ejendommeligheder skyldes især første dels til tider pinagtigt selvovervurderende og -udleverende biografiske afsnit, der for flere bidrags vedkommende ikke står tilbage for den seneste tids danske litterære bekendelsesbølge. Rummel beretter således indgående om, hvorledes en ulykkelig barndom og en hang til science fiction lagde grunden til "my lifelong superordinate goal ... to eliminate innate war and social violence"³ ved hjælp af faktoranalyse. Kun én (McClelland) holder en ironisk distance i sin næsten rifbjergske indledning: "What follows is the brief but truthful, unbiased, and unvarnished narrative of the origins, purposes, developments, and accomplishments of the World Event Interaction Survey (WEIS)".⁴

Denne del er afgjort bogens mindst interessante omend den stedvis rummer nye, konkrete oplysninger om nogle af de større amerikanske forskningsprojekter. Måske er der også stof for videnskabs-sociologer og forskningsrådsmedlemmer. For dem, som for os andre, er der dog nok mere stof til eftertanke i den følgende del om kumulationsproblemerne i studiet af international politik. Det er primært disse, der skal omtales i det følgende, og det specielt

3) R.J. Rummel, "The Roots of Faith", i James N. Rosenau (ed.), In Search of Global Patterns, New York and London: The Free Press, 1976, pp. 10-30.

4) Charles A. McClelland, "An Inside Appraisal of the World Event Interaction Survey", ibid., pp. 105-111.

med henblik på udviklingen i komparativ udenrigspolitik, der som nævnt er emnet for bogens tredje del.

2. Kumulation

En hovedforventning til komparativ udenrigspolitik var utvivlsomt, at studiet af udenrigspolitik ad denne vej ville komme ind i en egentlig kumulativ udvikling. Kritikken af de hidtidige enkeltlandsstudiers generelt lidet kumulative karakter havde været en hovedårsag til kravet om komparative studier. Den herskende tilstand kunne beskrives som en ond cirkel, hvor de ofte meget abstrakte formuleringer i fagets teoretiske litteratur var lidet direkte relevante for konkrete empiriske studier og/eller ikke eller kun med stor vanskelighed lod sig operationalisere til empirisk brug, mens på den anden side rapporteringen af resultater i de empiriske studier enten var rent idiografisk eller så uexplicit, at der ikke kunne etableres et relevant feedback fra de empiriske studier til de fortsatte teoretiske overvejelser. Forhåbningen var, at en mere frugtbar interaktion mellem teoretiske overvejelser og empiriske studier ville kunne etableres gennem en systematisk komparativ approach til studiet af udenrigspolitik.⁵

Det spørgsmål, der skal drøftes i det følgende, er om og i hvilket omfang disse forhåbninger er blevet indfriet gennem de seneste års ikke ubetydelige indsats for at fremme komparative studier af staternes udenrigspolitik.

Som det har været mode i nu snart en del år, vælger flere af bidragsyderne til In Search of Global Patterns at drøfte udviklingen i studiet af udenrigspolitik med udgangspunkt i Thomas S. Kuhns opfattelse af videnskaberens udvikling.⁶ Dette sker på trods af Kuhns egen opfattelse af, at hans analyse af udviklingen i naturvidenskaberne næppe umiddelbart lader sig overføre på samfundsvidenskaberne, men for så vidt i god overensstemmelse med det na-

5) James N. Rosenau, "Pre-Theories and Theories of Foreign Policy", i R. Barry Farrell (ed.), Approaches to Comparative and International Politics, Evanston: North-Western University Press, 1966, pp. 27-92. En konkret illustration findes i min, "The Lack of Cumulation in Foreign Policy Studies: The Case of Britain and the European Community", European Journal of Political Research, Vol. 4, No. 2 (1976), pp. 205-225.

6) Thomas S. Kuhn, The Structure of Scientific Revolutions, Chicago: Univ. of Chicago Press, 1970.

turvidenskabsideal, som foresvæver mange af de kvantitativt orienterede forskere i international politik. I enkelte af bidragene tages der dog eksplicit afstand fra den kuhnske "model", og der forsøges en nuancering af diskussionen af vilkårene for og karakteren af udviklingen i studiet af udenrigspolitik.

Uanset accept eller forkastelse af de kuhnske ideer er langt den overvejende del af bidragyderne enige om, at udviklingen i komparativ udenrigspolitik langt fra har stået mål med de forventninger, man oprindeligt havde. Harf et al. taler om "a much lower stage of growth than had been predicted a few years ago",⁷ mens en anden bidragyder siger, at "there still seems to be a sense of dissatisfaction that our many efforts have not yielded any real new understanding",⁸ og en tredje opfatter komparativ udenrigspolitik, som "a static or degenerating research nucleus".⁹ Der er naturligvis også andre røster, men de skuffede og de skeptiske er i overtal.

Hvad der nærmere skal forstås ved kumulation i et fag som international politik er i øvrigt et af de omdiskuterede spørgsmål. Ifølge Kuhn er kumulation den proces, der foregår inden for en "normalvidenskab", når forskningen søger at løse "puzzles" inden for rammerne af et alment accepteret paradigme.

Hovedindvendingen mod anvendelsen af den kuhnske "model" inden for studiet af udenrigspolitik er, at der ikke eksisterer et sådant alment accepteret paradigme (og dermed heller ingen enighed om, hvilke "puzzles", det er væsentligt at finde en løsning på). En anden og løsere definition af kumulation siger blot, at forskningen er kumulativ, når den "bygger på" tidligere forskning. Hvad det vil sige kræver imidlertid en nærmere præcisering. Dina Zinnes foreslår en sondring mellem "additiv" og "integrativ" kumulation, hvor hun ved additiv kumulation forstår, at hver ny undersøgelse føjer ny viden til den eksisterende viden om emnet.¹⁰ I denne forstand er al egentlig forskning kumulativ, også de tidligere om-

7) James E. Harf et al., "Laws, Explanation, and the X-Y Syndrome", i Rose-nau (ed.), *op.cit.*, pp. 271-281.

8) John V. Gillespie, "Optimal Control Theory: A Promising Approach for Future Research", *ibid.*, pp. 235-246.

9) Richard K. Ashley, "Noticing Pre-Paradigmatic Progress", *ibid.*, pp. 150-158.

10) Dina A. Zinnes, "The Problem of Cumulation", *ibid.*, pp. 161-167.

talte, kritiserede enkeltlandsstudier. Ved integrativ kumulation forstår hun derimod forskning, hvorigennem flere forskningsresultater forbindes og forklares. Udviklingen i international politik karakteriserer hun generelt som næsten udelukkende kumulativ i additiv henseende og ser fagets hovedproblem i manglen på integrativ kumulation.

Richard Ashley,¹¹ der også finder det nødvendigt at fravige den kuhnske definition, sonderer i stedet mellem ekspansiv og selektiv kumulation, hvor han ved den første forstår en vækst i antallet af problemstillinger, begreber, modeller, datatyper og forskningsteknikker, som faget anvender, men uden nogen indbyrdes prioritering mellem forskellige problemstillinger, modeller etc. Ved selektiv kumulation forstår han en proces, hvorved forskningsmiljøet blandt andet på grundlag af empiriske resultater udvikler et fælles sæt af opfattelser vedrørende disse problemstillinger, begreber, modeller og teknikker. Det er den ekspansive kumulation, som nok ikke burde kaldes kumulation, der ifølge Ashley har været helt dominerende med det resultat, at det i dag er tvivlsomt, om man kan tale om komparativ udenrigspolitik som et sammenhængende forskningsfelt. Det består snarere af et antal submiljøer samlet omkring forskellige problemstillinger, begreber, metoder og datasets.

Kritikerne er med andre ord enige om, at den form for kumulation, der er mest afgørende for udviklingen af en subdisciplin ikke er tilstede. "... it fails to meet the basic objective of any science - a body of theoretically organized knowledge that is based on cumulative empirical research".¹²

3. Årsager

Accepteres denne ganske hårde generelle kritik af den hidtidige udvikling i komparativ udenrigspolitik, bliver det naturlige næste spørgsmål, hvad der kan forklare, at udviklingen ikke har stået mål med de store forventninger fra 1960ernes slutning og 1970ernes begyndelse?

Trods variationer i synspunkterne er der hos skeptikerne en be-

11) Ashley, op.cit., p. 152.

12) Patrick J. McGowan, "The Future of Comparative Studies: An Evangelical Plea", i Rosenau (ed.), op.cit., pp. 217-235.

mærkelsesværdig høj grad af enighed om årsagerne til den manglende kumulation. Hovedårsagen angives næsten entydigt at være manglen på egentlig teori, forstået som et sæt af indbyrdes, logisk forbundne antagelser, hvorfra der kan udledes operationaliserbare hypoteser. "If Rosenau's work is the closest our discipline has so far come in its search for general and middle range theory, we have a long way to go", som McGowarn udtrykker det.¹³

Problemet er ikke, at studiet af udenrigspolitik har været uden "teori" i en almindelig "løs" betydning af ordet. Ud over manglen på egentlig, deduktiv teori, har problemet snarere været en uhammet prolifération af begreber, begrebsapparater, præteorier og "teoretiske" konstruktioner, hvis indre logik var tvivlsom, og som sjældent gav mulighed for empirisk anvendelse. Disse begreber og "teorier" er ofte formuleret på et så højt abstraktionsniveau (med mindre de er et direkte resultat af de anvendte dataset; et problem vi skal vende tilbage til), at det ikke umiddelbart - om overhovedet - er muligt at relatere dem til empirisk iagttagelige fænomener, dvs. de mangler simpel "face validity". Derved bliver det naturligvis også umuligt at bringe dem på operationel form med henblik på empirisk afprøvning. Forbindelsen mellem det teoretiske arbejde og de empiriske studier afbrydes, som det for eksempel var tilfældet i Inter-University Comparative Foreign Policy Project, hvortil Rosenau producerede sin adaptation-model,¹⁴ mens det empiriske arbejde fortsatte ganske upåvirket heraf.

Man kan med andre ord sige, at problemet med teoriens manglende relevans for de empiriske studier, som tidligere er blevet nævnt i forbindelse med enkeltlandsstudier, og som var en begrundelse for komparativ udenrigspolitik, stadig eksisterer og er lige så udtalt for de komparative studiers vedkommende, som de var (og er) for "traditionelle" enkeltlandsstudier. Som det skal søges påvist nedenfor er også den anden halvdel af dilemmaet, de empiriske studiers begrænsede relevans for teoridannelsen, på tilsvarende måde til stede i komparativ udenrigspolitik.

13) *Ibid.*, p. 227.

14) James N. Rosenau, The Adaptation of National Societies: A Theory of Political System Behavior and Transformation, New York: McCaleb-Seiler, 1970.

I tilslutning til debatten om fagets teori kritiserer flere bidragydere de begreber, der anvendes i udenrigspolitiske analyser. Under opgøret med "traditionalismen" er mange begreber, som for eksempel udenrigspolitikens "mål", der var intuitivt meningsfulde, blevet forkastet og erstattet af begreber, hvis indhold er defineret på grundlag af bestemte datasets. Sådanne "empiriske typologier" er blevet opstillet på grundlag af arkivernes forhåndenværende data. De hævdes (som noget positivt) at være ateoretiske og at udtrykke en "natural structure of social reality",¹⁵ men udtrykker naturligvis ikke andet end det pågældende datasets karakter og de kriterier på grundlag af hvilke, de er etableret.

Et andet problem vedrører operationaliseringen af begreber, der dog ikke ofres megen omtale i bogen. Ser vi bort fra de "data-genererede" begreber og nøjes med at betragte "teoretisk" inspirerede begreber bliver spørgsmålet om operationaliseringen af afgørende betydning. Litteraturen er fuld af problematiske operationaliseringer,¹⁶ men sjældent støder man i empiriske studier på en nærmere diskussion og vurdering af de anvendte operationelle definitioner. Men er operationaliseringerne problematiske, mister resten af undersøgelsen interesse.

Hvad enten det nu er et resultat af den teoretiske litteraturs mangler eller af et bevidst valg, så kan man konstatere, at en betydelig del af den amerikanske forskning har været af udpræget induktiv karakter. Ikke overraskende er det Charles McClelland, der, i den her refererede diskussion, helt uden omsvøb tager afstand fra den megen diskussion om fagets teori og kravet om en styrkelse af teoriudviklingen. Han mener, at "videnskabsteoretikerne" i den grad har domineret debatten, at de har formået at intimidere alle andre og bremse fagets udvikling. "Let theory take care of itself!" er hans fyndige konklusion.¹⁷ Hovedparten af bidragyderne til den

15) Charles W. Kegley, Jr., A General Empirical Typology of Foreign Policy Behavior, Sage Professional Papers in International Studies, Beverly Hills and London, 1973, p. 16.

16) F.eks. kategoriseres stater som liggende nær eller fjernt fra hinanden alt efter, om de ligger på samme kontinent eller ej i James N. Rosenau and Gary D. Hoggard, "Foreign Policy Behavior in Dyadic Relationships: Testing a Pre-Theoretical Extension" i Rosenau (ed.), Comparing Foreign Policies: Theories, Findings and Methods. New York etc.: John Wiley & Sons, 1974, pp. 117-150.

17) McClelland, op.cit., p. 110.

generelle diskussion i In Search of Global Patterns er imidlertid ikke enige med McClelland, men mener tværtimod at hyperempirismen har været dominerende og den teoretiske diskussion stærkt forsømt.

Et centralt element i kritikken af de traditionelle enkeltlandsstudier var deres mangel på eksplicit formulerede hypoteser af typen: "Hvis ... så ...". Kritikken blev taget til efterretning i komparativ udenrigspolitik, og bivariate korrelationsanalyser blev snart helt dominerende i kvantitative studier af udenrigspolitik; så dominerende, at flere kritikere i dag heri ser en anden væsentlig årsag til den manglende kumulation.

Den allerede omtalte mangel på egentlig teori betyder, at de anvendte hypoteser ikke er deduceret fra et samlet teorisystem, men derimod formuleret ad libitum på grundlag af enhver mere eller mindre velunderbygget forestilling. Der er "frit slav" for den fantasifulde og ingen kriterier til sontring mellem relevante og irrelevante hypoteser, hvad der let kan illustreres med henvisning til eksisterende forskningsoversigter. Stillet over for talrige divergerende eller direkte kontradiktoriske hypoteser, der alle i større eller mindre grad er blevet "bekræftet" gennem empiriske undersøgelser, kan man som en af bidragsyderne til det foreliggende samleværk nå til den opfattelse, at en hovedårsag til den manglende kumulation skal søges i den uhæmmede prolifération af bivariate hypoteser.¹⁸ En systematisk indsats med henblik på falsificering af eksisterende hypoteser kan således være mere nyttig end fortsat hypotesegenerering.

Et næsten tragikomisk eksempel på, hvad den vildtvoksende ateoretiske hypoteseformuleringsdille kan føre til, finder man i en undersøgelse af sammenhængen mellem daglig maksimal lufttemperatur og beslutningstageradfærd i dagen op til krigsudbrudet i 1914.¹⁹ Man må unægtelig undre sig over en disciplin, hvis fagtidsskrifter finder slige sager publiceringsværdige!

Den dominerende analyseform er med andre ord den bivariate korrelationsanalyse, og litteraturen er fuld af påviste korrelationer

18) Don Munton, "Comparative Foreign Policy: Fads, Fantasies, Orthodoxies, Perversities", i Rosenau (ed.), In Search ..., op.cit., pp. 257-271.

19) Harvey Starr, "Physical Variables and Foreign Policy Decision Making: Daily Temperature and the Pre-World War I Crisis", International Interactions, Vol. 3, No. 2 (1977), pp. 97-108.

på alle mulige signifikansniveauer. Men som oftest slutter rapporteringen af forskningsresultater netop med denne fremlæggelse af korrelationskoefficienter. Der gøres kun sjældent noget forsøg på at forklare, hvilke kausale sammenhænge, der er eller kan tænkes at være mellem de to iagttagede fænomener. Men om en korrelationskoefficient er 0,60 eller 0,70 er stort set ligegyldig, dvs. uden betydning for vor forståelse af staters eller en gruppe staters udenrigspolitik. Den analyserende må begrunde, hvorfor en iagttaget korrelation er interessant, hvorledes iagttagelsen forholder sig til andre iagttagelser, og hvorledes den kan tænkes forklaret kausalt. Men det ofte meget høje aggregeringsniveau kombineret med analyseenhedernes stærkt forskelligartede karakter vanskeliggør eller umuliggør en nærmere analyse af kausalsammenhænge. Det vil således ofte være vanskeligt at fastlægge eventuelle mellemkommenter på det aggregerede niveau.

Der findes naturligvis andre analysemåder end simpel korrelationsanalyse. Blandt disse har vel især faktoranalysen været fremtrædende. Men generelt må det konstateres, at af de mange forhåndenværende statistiske teknikker er det relativt få, der har fundet en større udbredelse i komparativ udenrigspolitik. Betydningen heraf, og specielt om situationen ville have været en anden, hvis disciplinen havde gjort større brug af det samlede register af statistiske teknikker, skal ikke drøftes her.

Etableringen af omfattende datasets og den stadige udvikling i EDB-teknologien og forskernes adgang til maskinerne, har naturligvis været en afgørende forudsætning for den stedfundne udvikling og specielt virket fremmende for en hyperinduktiv metode:

"Even our hypotheses, which at one time were formulated before examining data, now became products of statistical results - when bivariate correlations were significant we then formulated the relevant hypothesis".²⁰

Et yderligere problem i denne forbindelse er, at den forsker, der arbejder med komparative analyser af et stort antal stater på højere aggregeringsniveau, ikke - eller kun yderst sjældent - har det fornødne detailkendskab til de enkelte landes udenrigspolitik til at vurdere sine egne analysers rimelighed ud over den mest

20) Zinnes, op.cit., p. 164.

elementære "face validity". De pågældende vil endvidere sjældent have de nødvendige forudsætninger for blot at antyde de mulige kausale sammenhænge og må derfor standse analysen, når en given korrelation er påvist.

En del af dette problem har formentlig med kandidat- og forskeruddannelserne at gøre. På flere amerikanske institutioner, hvor behavioralismen sejrede i 1960'erne, var sejren så total, at metode og især teknikundervisningen næsten helt fortrængte den foragtede "traditionelle" undervisning i enkeltlandes udenrigspolitik og "traditionalistiske" teoretiske diskussioner af udenrigspolitikens vilkår og væsen. Statistiske analyser af materialet i de forhåndenværende dataarkiver blev dagens orden, helt løsrevet fra traditionelle forestillinger og fremstillinger af de pågældende landes udenrigspolitik. Forskningen kom med Muntons formulering til at lide af "substantive malnutrition".²¹

Det er kun de færreste, der forestiller sig, at udenrigspolitik kan forklares med en enkelt uafhængig variabel. Et centralt problem i studier af udenrigspolitikken bliver således, hvordan flere uafhængige variable kobles sammen i analysen. Et særligt spørgsmål er sammenkoblingen af interne og eksterne variable, men problemet er generelt og gælder for forholdet mellem alle typer af variable. Inspireret af Rosenaus præteori²² har en udbredt opfattelse været, at hver enkelt uafhængig variabel kunne analyseres særskilt, og at det gennem sammenligning var muligt at udtale sig om de forskellige variables indbyrdes "relative potency". Denne opfattelse rummer en metodisk og teoretisk legitimering af den store vægt, der er blevet lagt på bivariante analyser. Men i praksis har det vist sig vanskeligt - for ikke at sige umuligt - at gå fra bivariante til multivariante analyser.

Tankegangen i præteorier kan kaldes en "additiv model", ifølge hvilken variablene kan analyseres én for én for derefter ved simpel addition at samles i en "forklarende model". Denne tankegang er formentlig ikke hensigtsmæssig.²³ Det er mere realistisk at

21) Munton, op.cit., p. 262.

22) Rosenau, "Pre-Theories ...", op.cit.

23) Kjell Goldmann, The Foreign Sources of Foreign Policy: Causes, Conditions, or Input? The Swedish Institute of International Affairs, 1975. Maurice A.

(Noten forts.) ...

arbejde med en model, hvor variablene har mulighed for at indgå i et mere kompliceret samspil. Hvis mere end én variabel er en nødvendig, men ikke en tilstrækkelig, betingelse i forklaringen af det iagttagede fænomen, bliver det meningsløst at tale om "relative potency". Variablenes relative vægt kan derfor ikke fastlægges på grundlag af et antal bivariante analyser, men først på grundlag af multivariate analyser, men her er dette spørgsmål imidlertid kun af begrænset interesse sammenlignet med den samlede models forklaringskraft. Det gamle krav om "hvis ... så ..." -hypoteser må således erstattes af et krav om egentlige modeller.

I CREON-projektet, der vel er det største eksisterende projekt inden for komparativ udenrigspolitik, og som ved grundlæggelsen ikke havde et samlet teoretisk udgangspunkt, men et større antal "teoretiske perspektiver" delvis i tilslutning til Rosenaus præteori og delvis bestemt af de deltagende forskeres forskellige interesseområder, har man i den seneste og største publikation eksplicit taget afstand fra den additive model og søger nu at "sammenbygge" de forskellige teoretiske perspektiver i multivariate modeller.²⁴ Men det er et åbent spørgsmål, om de syv "perspektiver" efterfølgende lader sig bygge sammen til et konsistent og sammenhængende hele.

Et sidste punkt, der skal tages op i denne diskussion af kumulationsproblemet årsager, vedrører datagrundlaget i komparativ udenrigspolitik. I de første år, da komparativ udenrigspolitik var i sin vorden, var det en udbredt opfattelse, at problemerne i studiet af udenrigspolitik i høj grad skyldtes manglen på komparative data. Siden da er der i tilslutning til flere større projekter opbygget omfattende dataarkiver, hovedsagelig bestående af de såkaldte "events data", som det i dag er muligt for alle interesserede at få adgang til. Disse arkiver har fundet anvendelse i et meget stort antal empiriske analyser, og det er primært på grundlag af sådanne dataarkiver, at de ovennævnte, hovedsagelig bivariante analyser er blevet foretaget.

... (Noten fort.)

East et al. (eds.), Why Nations Act. Theoretical Perspectives for Comparative Foreign Policy Studies. Beverly Hills and London: Sage, 1978, pp. 18-20.

24) East et al. (eds.), op.cit.

Har disse dataarkiver så løst problemet med komparative data? De ansvarlige for arkivernes opbygning og mange af arkivernes brugere vil formentlig svare, at selv om langt fra alle problemer er løst, så er der med disse arkivers omfattende komparative data sket et stort spring fremad i komparativ udenrigspolitik. Andre er imidlertid langt fra overbeviste. Flere af bidragerne til kumulationsdiskussionen mener tværtimod, at de store dataarkiver må bære en væsentlig del af ansvaret for den utilfredsstillende udvikling i studiet af udenrigspolitik.

Et problem med flere af disse dataarkiver er den grundlæggende opfattelse, hvorpå de bygger, nemlig at det er muligt at etablere, hvad man kunne kalde "multifunktionelle" arkiver af "objektive" data. Den manglende erkendelse af (eller vilje til at tage konsekvensen af) at data ikke er nøgne kendsgerninger, men at de fremstilles på grundlag af forskellige kildetyper, og at deres karakter og dermed deres anvendelsesmuligheder bestemmes og begrænses af det (implicitte eller eksplicitte) teoretiske grundlag, på hvilket de er tilvejebragt. Det der mangler, er ikke data, men indgående vurderinger af eksisterende datas anvendelighed. Dina Zinnes beskriver problemet således:

... what few of us saw at the time was that this analogy between data banks and libraries was fallacious. We began to believe in our data sets as if they contained some kind of objective truth, forgetting that someone had to make decisions on what to be measured, and how. Having invested large amounts of time and money into the data collection it was now necessary to demonstrate to ourselves, and to funding agencies, the usefulness of these collections by producing "findings". Since the data sets were not generated to test specific theories, the findings that were subsequently produced were, in effect, simply descriptions of the data sets.²⁵

Et særligt og meget væsentligt aspekt af dette problem vedrører disse datas validitet. Dette gøres imidlertid ikke til genstand for særskilt behandling i In Search of Global Patterns og skal derfor heller ikke uddybes her, hvor det blot skal understreges, at på trods af, at validitetsproblemet også erkendes af visse af arkivernes benyttere i metodiske artikler, så synes dette ikke at lægge nogen synderlig begrænsninger på villigheden til fortsat at anvende arkivernes data i empiriske analyser.

25) Zinnes, op.cit., p. 164.

Gillespie sammenfatter sin beskrivelse af situationen i komparativ udenrigspolitik på følgende måde:

My claim is that the present trend in comparative foreign policy research is leading to too many variables, too many concepts, too many frameworks, too many hypotheses, too much data in machine-readable form, and not enough knowledge that can be considered well reasoned and logical - not commonsensical as in social science common sense - but logical and conclusive and, most of all, convincing ...²⁶

4. Alternativer

Som det så ofte er set i tilsvarende diskussioner af "the state of the art", er det betydelig lettere at påvise manglerne i den hidtidige forskning end at anvise utvetydige veje til problemernes løsning. Bogen rummer kun enkelte spredte forsøg på at anvise konkrete, nye approaches. Disse, lige som enkelte optimisters råb på yderligere forskningsbevillinger, skal ikke behandles yderligere her, hvor der blot skal antydes nogle udvalgte, mere generelle synspunkter.

Tendensen i de antydede alternativer fremgår for så vidt allerede af de refererede kritikpunkter. Det følger således af kritikken af den mangelfulde teori, at mange bidragydere argumenterer for, at teoriudviklingen bør opprioriteres på bekostning af teoretiske empiriske studier. Men allerede på det næste spørgsmål om, i hvilken retning det teoretiske arbejde skal gå, begynder vejene at skilles. Der er således for eksempel uenighed om, i hvilket omfang det vil være frugtbart at søge tilbage til den "traditionalistiske" litteratur efter teoretisk inspiration. Dina Zinnes mener, at svaret ligger i matematiske modeller, men det er tilsyneladende kun få, der tilslutter sig den opfattelse.

McGowan synes fortsat at tro på muligheden af at formulere helt generelle modeller for staters udenrigspolitik og citerer med tilslutning Przeworski og Teunes krav om formulering af variable, der er uafhængige af tid og sted,²⁷ uagtet den afgørende forskel, der er på analyser, der har henholdsvis individer og stater som analyseenhed.

26) Gillespie, op.cit., p. 236.

27) McGowan, op.cit., p. 227. Adam Przeworski and Henry Teune, The Logic of Comparative Social Inquiry, New York etc.: John Wiley & Sons, 1970.

En ret fremtrædende opfattelse i flere bidrag er dog den, der ligger i forlængelse af kritikken af de hidtidige teoretiske bestræbelser alt for høje abstraktionsniveau, og som finder udviklingen af "middle range theories" inden for forskellige delområder, som det mest løfterige alternativ. Ved "middle range theories" forstås i denne sammenhæng teorier, der

... lies between the minor but necessary working hypotheses that evolves in abundance during day-to-day research and the all-inclusive systematic efforts to develop a unified theory that will explain all the observed uniformities.²⁸

Mulighederne for på dette niveau at udvikle "viable paradigms" vurderes forholdsvis optimistisk. Men det vil ikke ske på grundlag af fortsatte bivariante analyser. Efter flere bidragydernes opfattelse vil det kun ske via udviklingen af egentlige multivariate modeller. Hopmann mener endvidere, at en forskning i tilslutning til "middle range paradigms" vil være mindre afhængige af bestemte typer af data - som for eksempel events data - end de hidtidige bestræbelser på altomfattende komparative analyser. Udgangspunktet vil blive en substantiel problemkreds, der kan underkastes analyser på varierende datagrundlag, og ikke et bestemt dataset og den type problemstillinger, som det (tilfældigvis) kan bruges til at belyse.²⁹

Endelig drøftes spørgsmålet om betydningen af "case studies".³⁰ Under behavioralismens fremmarch var case studierne blandt de første ofre, men i de senere år er der i såvel komparativ som international politik gradvist kommet en mere nuanceret holdning til spørgsmålet om case studiers rolle. Det erkendes, at case studier i ordets egentlige forstand, som en analyse af et særligt (typisk eller atypisk) enkelttilfælde af et mere generelt fænomen, har en central betydning for udviklingen af fagets teori.³¹ Jarvis

28) Robert K. Merton, Social Theory and Social Structure, New York: The Free Press, 1968, p. 39.

29) P. Terrence Hopmann, "Identifying, Formulating, and Solving Puzzles in International Relations Research", i Rosenau (ed.), In Search ..., op.cit., pp. 192-197.

30) F.eks. Munton, op.cit., pp. 261-263.

31) Mogens N. Pedersen, "Om den rette brug af historisk materiale i statskundskaben: Nogle didaktiske overvejelser", i Festskrift til Erik Rasmussen, Århus: Politica, 1977, pp. 235-272.

argumenterer således for, at der må være en vekselvirkning mellem generaliserende studier af mange cases og detailstudier af én eller nogle få udvalgte cases. Korrelationsanalyserne på højt aggregationsniveau må følges op af dybtgående analyser af nogle få cases, hvor flere - også mellemkommende - variable inddrages, og hvor en årsagsforklaring søges etableret. På baggrund af resultaterne herfra kan den oprindelige analyse så gentages med præcisering eller omdefinering af variable og deres gyldighedsområde - og så fremdeles.³² Bruce Russett har andetsteds argumenteret på tilsvarende måde.³³ Man kan måske argumentere for, at netop i studiet af udenrigspolitik, hvor teoriernes randbetingelser og gyldighedsområder er uklare vil sådanne casestudier være af ganske særlig betydning.

De her refererede generelle synspunkter omkring alternative fremgangsmåder i komparative studier af udenrigspolitik er ikke noget sted i In Search of Global Patterns sammenfattet og konkretiseret i en egentlig ny approach til studiet af udenrigspolitik, hvad man næppe heller kunne forvente i et sådant samleværk. Kritikken af den hidtidige approach og de antydede alternativer efterlader imidlertid spørgsmålet, om ikke i hvert fald én mulig vej frem kunne findes i tilslutning til det forskningsdesign, der er blevet kaldt "most similar systems design", "concomitant variation analysis" eller "comparable cases strategy"?

Uden på dette sted at gå ind i en længere redegørelse for dette design, kan det kort karakteriseres som et design, der vælges, når antallet af cases er ringe i forhold til antallet af potentielle uafhængige variable. For at begrænse antallet af operationelle variable udvælges de mest ensartede cases, og variationerne i den afhængige variabel forklares ved de tilbageblevne "forskellige" uafhængige variable. Komparative analyser af cases fra for eksempel de nordiske lande har været begrundet med, at deres ensartethed tillod en sådan begrænsning i antallet af uafhængige variable.

"The most similar systems design" kan næppe med rette, som

32) Robert Jervis, "Cumulation, Correlations, and Wozzles", i Rosenau (ed.), In Search ..., op.cit., pp. 181-185.

33) Bruce M. Russett, "International Behavior Research: Case Studies and Cumulation", i Michael Haas and Henry S. Kariel (eds.), Approaches to the Study of Political Science, Scranton, P.A.: Chandler 1970, pp. 425-443.

Arend Lijphart oprindelig mente,³⁴ karakteriseres som en speciel metode (den komparative), men derimod som et forskningsdesign, således som også Lijphart siden har givet udtryk for.³⁵ Det er i diskussionen om dette design blevet hævdet, at det er et mindre tilfredsstillende design, som kan vælges, når data, tid og økonomi ikke tillader anvendelsen af et bedre design.³⁶ Ideelt set er det formentlig rigtigt, men som det skulle være fremgået af ovenstående diskussion, befinder komparativ udenrigspolitik sig temmelig langt fra idealtilstanden. Det er et spørgsmål, om ikke "the most similar systems design" i lyset af de herskende tilstande i studiet af udenrigspolitik vil kunne vise sig at være en praktisk anvendelig metode.

Men den nærmere udformning af et hvilket som helst forskningsdesign (det være sig "most similar" eller "most different systems design") må naturligvis foregå på grundlag af en eksplicit formuleret teori, og hermed er vi tilbage ved udgangspunktet, som var manglen på egentlig teori om udenrigspolitik. Om komparative studier af udenrigspolitik på grundlag af "middle range theory" og med anvendelse af "most similar systems designs" med tiden kan blive et levedygtigt alternativ ligger det af gode grunde uden for denne anmeldelses muligheder at tage stilling til.

5. Afslutning

Denne omtale af In Search of Global Patterns har ikke været en egentlig anmeldelse. Hensigten har været at referere det aspekt ved bogen, der forekommer at være det mest fremtrædende og det mest interessante. Mange bidrag og synspunkter, det drejer sig om såvel bidrag, hvis tendens er den stik modsatte af den her refererede, som konkrete empiriske bidrag, der slet ikke tager stilling til den principielle debat, er blevet forbigået. Drøftelsen har således utvivlsomt været stærkt subjektiv, og der kan være grund

34) Arend Lijphart, "Comparative Politics and Comparative Method", The American Political Science Review, Vol. 65 (Sept. 1971), pp. 682-693.

35) Arend Lijphart, "The Comparable-Cases Strategy in Comparative Research", Comparative Political Studies, Vol. 8, No. 2 (July 1975), pp. 158-177.

36) Ole P. Kristensen og Peter Nannestad, "Fodnoter til 'komparativ metode'", i Festskrift til Erik Rasmussen, op.cit., pp. 167-186.

til at understrege, at bogens redaktør synes at have fået det stik modsatte ud af læsningen af de enkelte bidrag. Det virker mildt sagt overraskende, at Rosenau kan indlede sin afsluttende artikel med ordene: "All the evidence points to the conclusion that the comparative study of foreign policy has emerged as a normal science".³⁷

Sammenfattende er det, i modsætning til Rosenaus konklusion, hovedindtrykket, at komparativ udenrigspolitik, der en overgang så ud til at udvikle sig til en relativ selvstændig subdisciplin inden for studiet af udenrigspolitik (dvs. med sit eget substantielle focus, en embryonisk teoridannelse, et vist metodefællesskab og et voksende antal indbyrdes mere eller mindre forenelige empiriske generalisationer) i dag er stagneret eller direkte under opløsning som en klar og veldefineret approach til studiet af udenrigspolitik. Af de større amerikanske projekter er det i dag tilsyneladende kun CREON, der stadig er i live, og hvor der fortsat er en aktiv, sammenhængende og kollektiv forskningsindsats. Det oprindelige og indflydelsesrige Inter-University Comparative Foreign Policy Project eksisterer ikke mere, og foregangsmanden, Rosenau, er draget til nye jagtmarker.

En opfattelse af denne udviklings årsager er refereret og diskuteret i denne omtale. Mange vil formentlig nikke genkendende til kritikken og ikke finde noget væsentligt nyt i den, men tværtimod finde bekræftelse af længe nærede synspunkter vedrørende kvantitative studier i almindelighed og komparativ udenrigspolitik i særdeleshed. Det interessante i bogen er således måske mindre, hvad der siges, som hvem der siger det. Det, vi er vidner til, er nemlig ikke en gentagelse af 1960ernes "store debat" mellem "traditionalister" og behavioralister. Ingen af bogens bidragydere kan karakteriseres som "traditionalister", og langt den overvejende del af kritikken kommer fra forskere, der selv har været blandt de førende "behavioralister" i og uden for "the comparative foreign policy movement". Det er således for eksempel McGowan, der kritiserer den hidtidige ateoretiske, induktive tendens og finder, at den teoretiske afklaring bør have første prioritet i den kom-

37) James N. Rosenau, "Restlessness, Change, and Foreign Policy Analysis", i Rosenau (ed.), In Search ..., op.cit., pp. 369-376.

mende tid. Det er Dina Zinnes, der skarpest af alle, kritiserer den hidtidige indsats store vægt på opbygning af dataarkiver uden tilstrækkelige overvejelser over, hvad disse overhovedet kan bruges til. Og man tror næppe sine egne øjne, når Rudolf Rummel, faktoranalysens foregangsmand i international politik, i sit vidnesbyrd forsøger positivismen og al dens væsen og beretter om det lys, han har set ved genlæsningen af Aron og Morgenthau.

Det er ikke mindst på denne baggrund, at man må spørge, om komparativ udenrigspolitik, der tydeligvis er under forandring, vil gå i opløsning som et relativt sammenhængende delområde inden for international politik, og dets udøvere, problemstillinger og hidtidige publikationer gradvist og enkeltvis indgå i forskellige andre delområder i international politik, eller, om de oprindelige argumenter for komparative studier af udenrigspolitik stadig har en sådan bærekraft, at den selvransagelse, der foregår i disse år, i stedet vil lægge grunden til en ændring i den måde, hvorpå komparative studier af udenrigspolitik gribes an?